

KS. RYSZARD KAMIŃSKI
Lublin

TEOLOGIA PRAKTYCZNA I JEJ DYSCYPLINY

Pojęcie „teologia praktyczna” ma dwojakie znaczenie. Używa się go na oznaczenie kilku dyscyplin teologicznych, z których każda na swój sposób zajmuje się praktyczną działalnością Kościoła. Do tych dyscyplin należy teologia pastoralna, dydaktyka pastoralna – obejmująca katechetykę i homiletykę – oraz liturgika. Terminu tego używa się także na oznaczenie jednej z wymienionych powyżej dziedzin pastoralnych, analogicznie do teologii historycznej i systematycznej. Każda z tych czterech dyscyplin teologii praktycznej dotyczy odpowiedniego zakresu działalności praktycznej Kościoła oraz ma swój specyficzny sposób prowadzenia refleksji naukowej i swój repertuar metodologiczny. W tym znaczeniu teologia praktyczna jest samodzielnym ujęciem teologicznej nauki, sytuującym w odpowiednim miejscu poszczególne dyscypliny „częstkowe” teologii praktycznej. Teologia praktyczna jako dyscyplina teologiczna – mająca charakter praktyczny i obejmująca cztery dyscypliny częstkowe – ma zadania wobec całej teologii¹

I. NAUKOWY I TEOLOGICZNY CHARAKTER TEOLOGII PRAKTYCZNEJ

Teologia, jak sama nazwa wskazuje, jest nauką o Bogu. Jej przedmiotem jest Bóg i stworzenie pozostające w relacji do Boga jako swego celu i przyczyny. Ze względu na przedmiot materialny teologia dzieli się na wiele dziedzin teologicznych. W obecnych warunkach umysł ludzki nie byłby w stanie ogarnąć całego przedmiotu materialnego teologii. Tę wewnętrzną

---

¹ Zob. W F ü r s t. *Die Praktische Theologie und ihre Fächer. W: Katholische Theologie heute. Eine Einführung in das Studium.* Hrsg. J. Wohlmuth. Würzburg 1990 s. 317.

jedność zabezpiecza wspólny wszystkim dyscyplinom teologicznym przedmiot formalny, czyli wspólny punkt patrzenia na wszystkie dziedziny teologii, którym jest światło Bożego Objawienia.

O naukowym charakterze teologii świadczy metodyczność prowadzonych badań. Stosowanie metod naukowych wyklucza przypadkowość w badaniach naukowych i ułatwia celowy i ekonomiczny dobór czynności, które są konieczne do racjonalnego uzasadnienia i systematyzowania prawd naukowych². Dobór metod badawczych wyznacza w zasadzie materialny i formalny przedmiot danej nauki. Dlatego w zależności od przedmiotu właściwego, stosuje się takie środki i sposoby poznawania, aby możliwie najkrótszą drogą osiągać cele stawiane przez daną naukę. Poszczególne typy nauk posługują się różnymi metodami badawczymi, jednak jedna z tych metod jest metodą wiodącą w określonym typie poznania naukowego³.

Najczęściej przyjmuje się dwie zasadnicze metody naukowe: indukcyjną i dedukcyjną. Metodę indukcyjną stosuje się przede wszystkim w naukach aposteriorycznych, na etapie ustalania faktów oraz interpretacji i porządkowania wyników badań. Metodę dedukcyjną stosuje się natomiast przede wszystkim w naukach apriorycznych, wyprowadzających twierdzenia z aksjomatów. Obydwie metody na „terenie” danej nauki wzajemnie się uzupełniają i przeplatają, chociaż jedna z nich na ogół dominuje⁴.

Przyjął się podział na teologię historyczną, systematyczną i praktyczną⁵. Teologia historyczna rozważa teologię jako fakt historyczny zawarty w Piśmie św. i w Kościele. Jej przedmiotem są konkretne fakty historyczne, kulturowe, teologiczne, a jej zadaniem jest odkrycie i ustalenie sensu tych faktów. Sens ten może istnieć tylko w odniesieniu do Boga jako podmiotu orędzia zbawienia. Badane przez teologię historyczną fakty, rzeczy, znaki same w sobie bez tego odniesienia nie miałyby sensu teologicznego i nie mieściłyby się

² S. K a m i ń s k i. *Pojęcie nauki i klasyfikacja nauk*. Lublin 1981 s. 11-18.

³ R. K a m i ń s k i. *Wprowadzenie do teologii pastoralnej*. Lublin 1992 s. 99.

⁴ O. Celestyn Napiórkowski mówi o dwóch drogach poznania teologicznego: odgórną i oddolną. Droga odgórną może prowadzić do teologii rozumianej jako humanizacja Objawienia. „Pierwsza humanizacja nazywa się Jezusem Chrystusem, w Nim Objawienie osiągnęło swój szczyt; druga humanizacja Objawienia nazywa się teologią” Droga oddolna wychodzi od sytuacji człowieka, w której on się zakorzenia. W punkcie wyjścia jest człowiek, do którego należy inicjatywa w dialogu teologicznego poznania. S. C. N a p i ó r k o w s k i. *Jak uprawiać teologię*. Wrocław 1996 s. 61-63.

⁵ Zob. W G r a n a t. *Nauki teologiczne*. W: *Dogmatyka katolicka. Tom wstępny*. Lublin 1965 s. 46-49; N a p i ó r k o w s k i, jw. s. 75-77; J. M a j k a. *Metodologia nauk teologicznych*. Wrocław 1981 s. 177-215.

w dziejach zbawienia. W ten sposób teologia historyczna obejmuje teologię biblijną Starego i Nowego Testamentu, historię Kościoła i patrystykę oraz historię dogmatów i teologii⁶

Jak teologia historyczna zajmuje się faktem Objawienia Bożego, tak teologia systematyczna koncentruje się na jego treści. Zadaniem jej jest wykład treści prawd wiary oraz wyprowadzanie nowych prawd wiary z Objawienia Bożego. Tradycyjny podział teologii systematycznej na fundamentalną, dogmatyczną i moralną nie jest wprawdzie zakwestionowany, ale spotykamy się także z przedmiotowym rozczłonkowaniem problematyki teologicznej. Pozostaje to w związku z tendencją do badania tego samego przedmiotu z różnych punktów widzenia, przy zastosowaniu różnych metod⁷

Teologia praktyczna jest nauką o samourzeczywistnianiu się Kościoła, o aktualnym rozwoju i doskonaleniu Kościoła w jego działalności zbawczej – o ile ten rozwój i doskonalenie Kościoła może być poznane z natury Kościoła i analizy sytuacji, w jakiej on aktualnie działa. Ta działalność Kościoła nie może być oparta na dowolnym poznaniu ludzkim, ale na Objawieniu Bożym. Z faktu, że teologia jest nauką i teologia praktyczna ma własny odcinek badań w ramach całego przedmiotu materialnego teologii wynika, że teologia praktyczna jako część teologii jest nauką teologiczną, mającą własny i odrębny od innych nauk teologicznych przedmiot materialny. Jest nim działalność zbawcza Kościoła jako wspólnoty Ludu Bożego. Teologia praktyczna prowadzi refleksję naukową nad działalnością zbawczą Kościoła, przez którą Kościół urzeczywistnia się w określonej rzeczywistości historyczno-społecznej⁸

Ze względu na swój przedmiot, teologia praktyczna, jak sama nazwa wskazuje, jest nauką praktyczną. Przedmiotem jej jest działalność zbawcza Kościoła jako wspólnoty Ludu Bożego. Jest ona także nauką normatywną jako zespół norm, modeli i dyrektyw działania, którymi powinien kierować się Kościół, wspólnoty eklezjalne i ich reprezentanci w różnych dziedzinach i na różnych szczeblach działalności eklezjalnej. Praktyczny i normatywny element poznania naukowego powinny stanowić jedną zwartą całość. W całość myślenia teologiczno-praktycznego wchodzi zarówno praktyczny, jak i normatywny typ poznania naukowego. Nie można konstruować norm i praktycznych dyrektyw działalności eklezjalnej bez uprzedniej naukowej refleksji nad rzeczy-

---

⁶ M a j k a, jw. s. 185-192.

⁷ Tamże s. 195-196

⁸ Zob. B l a c h n i c k i, *Teologia pastoralna ogólna*. Cz. 2. Lublin 1971 s. 88-98.

wistością i podstawami jej oceny. Żadna nauka praktyczna nie może być tylko systemem⁹

II. SPECYFIKA TEOLOGII PRAKTYCZNEJ

Teologia praktyczna jest specyficzną nauką, gdyż wnioski i zasady duszpasterstwa czerpie ona z dwóch źródeł: Objawienia Bożego i doświadczenia. Zadaniem teologii praktycznej jest opracowanie teologicznych zasad określających zbawczą działalność Kościoła w dzisiejszym świecie. Dlatego najpierw poznaje ona, czego domaga się Objawienie Boże i nauczanie Kościoła od realizacji działalności zbawczej Kościoła, czyli to, co ma czynić Kościół w świetle praw i zasad objawionych na różnych odcinkach działalności duszpasterskiej. Badania te służą poznaniu celów, treści, środków i metod działalności duszpasterskiej. W świetle wspomnianych zasad teologia praktyczna prowadzi refleksję nad poszczególnymi formami działalności zbawczej Kościoła, aby ocenić wartość form aktualnie stosowanych i sformułować wskazania na przyszłość.

Ważne dla teologii praktycznej jest pytanie, czy Kościół, samorealizujący się w określonych warunkach miejsca i czasu, odpowiada w swojej strukturze, celach i sposobach działania, w osiągniętych rezultatach i w życiu jego członków zbawczej misji Kościoła, przekazanej mu przez Chrystusa. Odpowiedź na to pytanie musi zawierać odniesienie do Objawienia Bożego i nauk teologicznych, zwłaszcza eklezjologii, oraz do konkretnej sytuacji, która może być badana metodami socjologicznymi, psychologicznymi itd. Badanie rzeczywistości społecznej i indywidualnej, poznanie warunków miejsca i czasu, w jakich dokonuje się działalność zbawcza Kościoła, poznanie historycznego doświadczenia duszpasterskiego Kościoła i wszystkiego, co rzuca światło na postawy i zachowania poszczególnych ludzi i społeczności ludzkich stanowi drugi etap badań teologii praktycznej.

Skuteczna działalność eklezjalna zakłada znajomość rzeczywistości społecznej, psychologicznej, religijno-duszpasterskiej, historycznej, czyli znajomości osób i grup, na które Kościół oddziałuje. Te same formy oddziaływania duszpasterskiego mogą mieć w zmienionych uwarunkowaniach historycznych i społeczno-religijnych różne treści i zróżnicowaną skuteczność w osiągnięciu

---

⁹ M a j k a, jw. s. 207.

celów. Refleksja pastoralna musi opierać się na znajomości rzeczywistości, podlegającej ciągłym przemianom¹⁰

Na trzecim etapie badań naukowych teologia praktyczna wyprowadza wnioski dla skutecznego prowadzenia działalności zbawczej. Opierając się na Objawieniu Bożym i doświadczeniu ludzkim teologia praktyczna formułuje wnioski w postaci zasad, reguł, dyrektyw i wskazań pastoralnych. Stanowią one istotny element teorii duszpasterstwa, dostosowanej do aktualnych potrzeb i wyzwań czasu. Teologia praktyczna uzasadnia wypracowane wnioski zarówno na podstawie Objawienia Bożego, jak i doświadczenia ludzkiego. Każda zasada, prawda, reguła czy wskazanie pastoralne formułowane przez teologię praktyczną powinno sprowadzać się do prawd i zasad wyprowadzonych z Objawienia Bożego albo być uzasadnione empirycznie dzięki wynikom badań socjologicznych, psychologicznych itd. Wypracowanie zasadnych wniosków i teorii duszpasterstwa wymaga uwzględnienia tak teologicznego, jak i empirycznego źródła badań naukowych. Od rzetelnego potraktowania obu tych źródeł teologii praktycznej zależy aktualność i ocena refleksji teologiczno-pastoralnej.

III. DZIEDZINY TEOLOGII PRAKTYCZNEJ

W historii teologii pastoralnej od początku przyjął się podział na trzy działy według trzech obowiązków duszpasterskich: nauczania, szafarstwa sakramentów oraz kierowania wiernymi w sprawach religijno-moralnych. Z upływem czasu te trzy działy teologii pastoralnej związane z trzema urządzeniami Chrystusa i Kościoła: urzędem nauczycielskim, kapłańskim i pasterskim. Teologię pastoralną rozumiano jako naukę o sprawowaniu trzech urzędów Chrystusa przez kapłana-duszpasterza¹¹

Na początku XX wieku teologię pastoralną traktowano, głównie za sprawą C. Kriega, jako naukę o urzędzie tylko pasterskim. Tę zacieśnioną do urzędu pasterskiego dyscyplinę pastoralną nazywano hodegetyką albo teologią pastoralną *sensu stricto*. Sytuowano tę dyscyplinę na pierwszym miejscu wśród innych dyscyplin teologiczno-pastoralnych¹² Nazwa hodegetyka, czyli

---

¹⁰ M a j k a, jw. s. 208.

¹¹ B l a c h n i c k i, jw. cz. 1. s. 41.

¹² R. K a m i ń s k i. *Hodegetyka*. W: *Encyklopedia Katolicka*. T. 7. Red. S. Wielgus i in. Lublin 1993 kol. 1099; M. P f l i e g l e r. *Pastoraltheologie*. Wien 1962; C. K r i e g. *Die Wissenschaft der speziellen Seelenführung*. Freiburg 1911²

„teologia pastoralna w węższym zakresie”, była odpowiednia dla dyscypliny zajmującej się działalnością pasterską Kościoła, bo teologią pastoralną w węższym znaczeniu jest również katechetyka, homiletyka i liturgika. Wszystkie te dziedziny i dyscypliny tworzą jedną teologię pastoralną, zwaną dzisiaj teologią praktyczną.

Krytyki hodegetyki jako nauki oraz tradycyjnego podziału teologii pastoralnej dokonał F. X. Arnold i twórcy koncepcji eklezjologicznej teologii pastoralnej. Idąc za sugestią A. Grafa, zaproponowali oni używanie nazwy „teologia praktyczna” zamiast dotychczasowej – „teologia pastoralna”. Odrzucali jednocześnie zamknięcie przedmiotu teologii w ramach trzech urzędów oraz traktowanie urzędu pasterskiego w oderwaniu od dwu pozostałych (nauczycielskiego i kapłańskiego) jako teologii pastoralnej w sensie ścisłym. Według twórców eklezjologicznej koncepcji teologii pastoralnej, mówienie w teologii pastoralnej o urzędzie pasterskim Chrystusa i Kościoła w oderwaniu od dwu pozostałych urzędów nie uwzględnia priorytetowej roli „słowa i sakramentu” w działalności zbawczej Kościoła i prowadzi do teologiczno-pastoralnego moralizmu. Dlatego zaproponowali oni podział teologii praktycznej według podstawowych funkcji działalności zbawczej Kościoła oraz dedukowania tych funkcji z natury pośrednictwa zbawczego. Teologiczna analiza pośrednictwa Chrystusa prowadzi, zdaniem twórców koncepcji eklezjologicznej teologii pastoralnej, do innego rozumienia struktury przedmiotu teologii praktycznej niż rozumienie tradycyjne¹³

Arnold skupił działalność Kościoła wokół trzech funkcji Kościoła: przepowiadania słowa, sprawowania sakramentów i kierownictwa duchowego. Ponieważ propozycja Arnolda nie była pełna, dlatego została ona uzupełniona przez autorów podręcznika *Handbuch der Pastoraltheologie*¹⁴. Z natury pośrednictwa zbawczego Chrystusa wyprowadzili oni jeszcze trzy dalsze funkcje działalności zbawczej Kościoła: chrześcijański styl życia, dyscyplina Kościoła i *caritas*¹⁵. Do wymienionych funkcji niektórzy pastorałści dodają jeszcze funkcję budowania wspólnot chrześcijańskich. Chociaż z istoty swojej wszystkie funkcje zmierzają do budowania wspólnoty, to jednak są pastorałści, którzy uważają, że troska o organizację i wzrost wspólnot eklezjalnych stanowi osobną funkcję.

¹³ Zob. B l a c h n i c k i, jw. cz. 1 s. 44-45.

¹⁴ *Handbuch der Pastoraltheologie. Praktische Theologie der Kirche in ihrer Gegenwart.* Hrsg. F. X. Arnold, F. Klostermann, K. Rahner, V. Schurr, L. M. Weber. Bd 1-5. Freiburg im Br. 1964-1970.

¹⁵ K. R a h n e r. *Die Grundfunktionen der Kirche.* Tamże Bd 1. s. 233-236.

Tak obszerny zakres przedmiotu teologii praktycznej wymaga prowadzenia refleksji naukowej w ramach kilku dyscyplin. Ponieważ całe duszpasterstwo obraca się wokół podstawowych funkcji Kościoła (zob. KK 13; 18-20; 28), przeto tym poszczególnym funkcjom odpowiadają w teologii praktycznej osobne dziedziny i dyscypliny naukowe.

Funkcji nauczycielskiej Kościoła odpowiada w teologii praktycznej dydaktyka pastoralna, w skład której wchodzi następujące dyscypliny teologii praktycznej: katechetyka, homiletyka. Przedmiotem katechetyki jest nauczanie wiary oraz aktualizowanie w katechumenach zbawczego spotkania z Bogiem, które dokonuje się poprzez przepowiadanie słowa Bożego i sprawowanie sakramentów, w wierze i życiu z wiary. Ujmując w ten sposób przedmiot, katechetyka ukazuje się jako integralna część teologii praktycznej.

Katecheza ubiegłych wieków miała cel przede wszystkim intelektualistyczny i moralizujący, a dopiero wtórnie przeżyciowy. Chodziło w niej głównie o poczucie i moralne przygotowanie katechumena za pomocą prawd religijnych. Katecheza doby posoborowej przez głoszenie orędzia Bożego usiłuje doprowadzić do personalnego spotkania człowieka z Bogiem. Katecheza jest nastawiona na spowodowanie wewnętrznego nawrócenia, na kształtowanie autentycznej postawy katechumena wobec wezwania Bożego. Na drodze osobowego zaangażowania w życie wiary dokonuje się kształtowanie postawy odpowiedzialności u katechizowanych za świat i zbawienie innych ludzi¹⁶

Homiletyka jest działem teologii praktycznej, zajmującym się teorią i praktyką kaznodziejstwa, zwłaszcza homilią. Homiletyka szuka odpowiedzi, w jaki sposób poprzez głoszenie słowa Bożego w ramach liturgii Kościoła uobecnia się dziś w świecie i wbudowuje w przyszłość. Przedmiotem materialnym homiletyki jest Kościół urzeczywistniający się w świecie, a przedmiotem formalnym – sposób, w jaki przez głoszenie słowa Bożego w liturgii to urzeczywistnianie się dokonuje¹⁷

Funkcji kapłańskiej Kościoła odpowiada w teologii praktycznej dyscyplina naukowa zwana liturgiką. Jest ona teologiczno-naukową refleksją nad liturgią Kościoła. Zadanie liturgiki, będącej częścią teologii praktycznej, polega na tym, aby na podstawie teologicznej analizy współczesności poddawać ocenie krytycznej istniejące formy liturgii i wskazywać jej najodpowiedniejszy

---

¹⁶ P. P o r ę b a. *Dzieje katechetyki*. W: *Dzieje teologii katolickiej w Polsce*. Red. M. Rechowicz. T. 3. Cz. 2. Lublin 1977 s. 170-171; M. M a j e w s k i. *Propozycja katechezy integralnej*. Łódź 1978 s. 26-29.

¹⁷ H. S i m o n. *Homiletyka*. W: *Encyklopedia Katolicka*. T. 7. kol. 1170-1171; Z. A d a m e k. *Homiletyka*. Tarnów 1992 s. 31-33.

kształt na dziś i jutro. W ten sposób liturgia staje się dla liturgiki stale nowym zadaniem. Liturgia jest równocześnie znakiem, który objawia, czym jest Kościół. W zależności od tego, czy zwracano uwagę na proces kształtowania się liturgii, na jej treść wewnętrzną czy kształt zewnętrzny, obrzędowy, liturgika ujawniła aspekt historyczny, teologiczny, ascetyczny lub prawny. Zaleceniem ostatniego Soboru jest to, aby liturgia Kościoła była przedstawiana w sposób możliwie integralny, z uwzględnieniem aspektu teologicznego, historycznego, ascetycznego, duszpasterskiego i prawnego (KL 16)¹⁸

Funkcji pasterskiej Kościoła odpowiada w teologii praktycznej dyscyplina naukowa zwana teologią pastoralną, a czasem także teologią praktyczną. Przedmiotem tej dyscypliny teologii praktycznej jest życie i działalność Kościoła jako wspólnoty ludu Bożego, przy czym przedstawiciele różnych ujęć teologii pastoralnej akcentują odmienne aspekty refleksji nad tą działalnością. Jedni kładą nacisk na elementy eklezjologiczne, inni na budowanie wspólnoty lub elementy prakseologiczne, jeszcze inni na wartości społeczno-polityczne działalności kościelnej. We wszystkich tych ujęciach refleksja naukowa zmierza jednak do opracowania kryteriów i wskazań dotyczących praktycznej działalności Kościoła w celu jej odnowy. W prowadzeniu tej refleksji teologia pastoralna korzysta z osiągnięć innych dyscyplin teologicznych i humanistycznych, zajmujących się działalnością ludzką.

Celem teologii praktycznej w ujęciu eklezjologicznym jest naukowe ukształtowanie samoświadomości aktualnie działającego Kościoła. Samoświadomość ta jest potrzebna dla skutecznego planowania działalności Kościoła teraz i na przyszłość. W ujęciu prakseologicznym celem teologii pastoralnej jest naukowa refleksja nad działalnością Kościoła w świetle prawd i zasad wypływających z Objawienia oraz zasad wypracowanych przez prakseologię i naukę o organizacji i zarządzaniu. Celem jest także formacja tych wszystkich, którzy stanowią podmiot działalności Kościoła. Celem teologii pastoralnej w ujęciu społeczno-politycznym jest ocenianie i interpretowanie w świetle Ewangelii i historycznej praktyki wyzwolenia działalności duszpasterskiej Kościoła oraz wskazywanie na sposoby działania służące pełnemu rozwojowi człowieka.

Celem teologii pastoralnej jest naukowa refleksja nad istotą Kościoła i całością jego życia, nad podmiotami działalności zbawczej Kościoła, nad funkcjami, strukturami i uwarunkowaniami jego urzeczywistniania się dzisiaj. Zasady działalności Kościoła są formułowane na podstawie Objawienia Boże-

---

¹⁸ R. Zielaśko, *Zadania i podział liturgiki*. W: *Liturgika dziś*. Red. F. Blachnicki i in. Lublin 1973 s. 12-13; B. Nađolski, *Liturgika*. T. I: *Liturgika fundamentalna*. Poznań 1989 s. 74-77.

go i istoty Kościoła. Są one kryteriami oceny aktualnej reakcji Kościoła na wezwanie do urzeczywistniania siebie i swego posłannictwa w dzisiejszym czasie. Opierając się na tych zasadach ustala się imperatywy dla działalności Kościoła na najbliższą przyszłość.

Teologia pastoralna dokonuje także analizy teraźniejszej sytuacji Kościoła, w której realizuje on swoją działalność. Jest to analiza o charakterze teologiczno-historycznym i teologiczno-socjologicznym i antropologicznym, dokonana za pomocą metod właściwych tym dyscyplinom, która służy sprawdzeniu zasadności i skuteczności istniejących form działalności Kościoła w obecnych warunkach. Ważne miejsce przypada tutaj zinterpretowaniu dotychczasowych form działalności Kościoła w świecie, służących temu instytucji oraz istniejących związków Kościoła z kulturą. Teologiczna interpretacja powyższych zjawisk związana jest z odczytywaniem znaków czasu.

Teologia pastoralna ustala także konkretne dyrektywy i wskazania, według których powinna przebiegać działalność Kościoła. Formułując teologicznie uzasadnione zasady i dyrektywy dotyczące działalności Kościoła teraz i na przyszłość, teologia pastoralna przyczynia się jednocześnie do kształtowania świadomości tych, którzy za tę działalność pastoralną Kościoła są odpowiedzialni. Zarysowana powyżej problematyka realizowana jest w ramach teologii pastoralnej fundamentalnej i teologii pastoralnej szczegółowej.

PRACTICAL THEOLOGY AND ITS DISCIPLINES

S u m m a r y

The concept of „practical theology” has a twofold meaning. It is used to denote several theological disciplines, each of which, in its own way, deal with the practical activity of the Church. Among such disciplines we find pastoral theology, pastoral didactics (catechetics and homiletics) and liturgy. The term is used to denote one of the above-mentioned areas of practical theology. Each of the above disciplines of practical theology is endowed with an appropriate range of the Church's practical activity, a special manner in which to conduct scientific reflection and its own methodological repertoire. Practical theology as a theological discipline has a practical character and embraces four partial disciplines, and has some tasks towards the whole of theology. The specific character of practical theology is determined by its subject-matter, i.e. the salvational activity of the Church as a fellowship of the People of God, its own methodological workshop, its conclusions and pastoral principles drawn from the twofold kind of the source: Divine Revelation and experience.